

למה זה?

מאוצרות
רבנו הרמב"ן

פרשת שלח תשפ"א (שנה ד' גליון 100)

**שַׁלַח לְךָ אַנְשִׁים וַיֵּתְרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמִטָּה אֲבֹתָיו תִּשְׁלַח
כָּל נָשִׂיא בָהֶם. [יג, ב]**

ויש בכאן לשאל: אם כן, משה עצמו חטא בענין, שנאמר: וַיִּיטֹב בְּעֵינֵי הַדָּבָר (דברים א כג), ולמה אמר להם בענין הארץ: הַטּוֹבָה הִוא אִם רָעָה, אחר שנאמר לו מתחלה שהיא טובה ורחבה. ועוד, מה עשו המרגלים, כי משה אמר להם: וַיִּרְאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ מֵהָרְחֹק הָיָה הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ הַחֲזֹק הַחֵזֶק הַיִּזְרָח הַמִּצֵּט הִוא אִם רָב. ואמר להם בערים: הַבְּמִתְּנַיִם אִם בְּמִבְּצָרִים. ועל כל פנים היו צריכים להשיב לו על מה שצוה אותם. ומה פשעם ומה חטאתם כשאמרו לו: כִּי עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ וְהָעָרִים בְּצֻרוֹת גְּדֹלֹת וְכִי עַל מַנֹּת שִׁיעִידוּ לָךְ שֶׁקָּרָה שֶׁלַח אוֹתָם!

ואל תחשוב כי היה פשעם בדבת: ארץ אוכלת יושביה בלבד, כי טרם שיאמרו להם כן היה מריבת כלב עמהם. וכן כתוב: אֲחִינוּ הַמַּסּוּ אֶת לִבְבֵנוּ לֵאמֹר עִם גְּדוֹל וְרָם מִמֶּנּוּ וְגו' (דברים א כח), ובכאן כתוב: לנפול בחרב נשינו וטפנו יהיו לבו. והנה משה רבינו אמר לבניהם כדברים האלה, והפליג להם בחוזק העם ומבצר עריהם וכח הענקים יתר מאד ממה שאמרו המרגלים לאבותיהם, כדכתיב: שָׁמַע יִשְׂרָאֵל אֶתְּהָ עֵבֶר הַיּוֹם אֶת הַיְרֵדָן לְבָא לְרֶשֶׁת גּוֹיִם גְּדֹלִים וְעַצְמִים מִמֶּנּוּ עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצֻרֹת בְּשָׁמַיִם עִם גְּדוֹל וְרָם בְּנֵי עֲנָקִים אֲשֶׁר אֶתְּהָ וְאֶתְּהָ שְׁמַעְתָּ מִי וְתִצָּב לִפְנֵי בְנֵי עֲנָק (דברים ט א-ב). ואם היה פשע המרגלים וחטאתם בזה, למה יניא את לב בניהם כהניא המרגלים את לב אבותם. ועוד מה טעם למשה רבינו בשליחות הזאת, אם הארץ טובה והעם רפה הרי טוב, ואם רעה או שהעם חזק סבור הוא שיחזירם למצרים?

אבל ישוב הענין בזה: כי ישראל אמרו כדרך כל הבאים להלחם בארץ נכריה ששולחים לפניהם אנשים לדעת הדרכים ומבוא הערים, ובשובם ילכו התרים בראש הצבא להורות לפניהם הדרכים, כענין שנאמר: הֲרָאֵנוּ נָא אֶת מִבּוֹא הָעִיר (שופטים א כד), ושיתנו להם עצה באיזו עיר ילחמו תחלה, ומאי זה צד יהיה נח לכבוש את הארץ. וכך אמרו בפירוש וְנִשְׁבוּ אֶתְּנוּ דָבָר אֶת הַיְרֵדָה אֲשֶׁר נִעְלָה בָּהּ וְאֶת הָעָרִים אֲשֶׁר נָבְאָ אֲלֵיכֶם (דברים א כב) - כלומר, הערים אשר נבא אליהן תחלה, ומשם נבא בכל הארץ. וזו עצה הגונה לכל כובשי ארצות. וכן עשה עוד משה עצמו, שנאמר: וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגְלֵי אֶת יַעֲזָר. וכן ביהושע (יהושע ב א). ועל כן היה טוב בעיני משה, כי הכתוב לא יסמוך בכל מעשיו על הנס, אבל יצוה בנלחמים להחליץ ולהשמר ולארום, כאשר בא בכתוב במלחמת העי שהיתה על פי השם, ובמקומות רבים. אז נמלך משה בשכינה, ונתן לו השם רשות ואמר לו: שַׁלַח לְךָ אַנְשִׁים וַיֵּתְרוּ אֶת הָאָרֶץ, וידעוהו ויגידו לך, ועל פיהם תתיעצו בענין הכבוש.

ויתכן, כי משה בעבור שידע כי היא שמנה וטובה, כמו שנאמר: אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה אֶל אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ, בעבור כן אמר להם שיתנו לב לדעת כן, כדי שיגידו לעם וישמחו ויחליפו כח לעלות שם בשמחה. ולכך אמר להם: וְלִקְחֶתֶם מִפְּרֵי הָאָרֶץ כְּדִי שִׁירְאוּ בְעֵינֵיהֶם בְּשִׁבַח הָאָרֶץ. והנראה בעיני בלשון הכתוב: כִּי לֹא נִמְלַךְ מֹשֶׁה בְּשִׁכְנָה וְכו', והשם היודע עתידות צוהו שישלח איש אחד מכל מטות ישראל, ושיהיו נשיאים בהם, כי חפץ השם שיהיו שוים בענין, כל גדוליהם, אולי יזכרו וישובו אל ה', ואם אין, שתהיה הגזרה שוה בכל העם.

ואלה שמותם למטה ראובן שמוע בן זפור. [יג, ד]

מנה הכתוב השבטים לא לדגליהם ולא לצבאותם ולא כתולדותם. ונראה שראה למנותם הנה לפי מעלת השלוחים, כי היו ראשים ונשיאים בעם כאשר ספר, ואין מעלתם שוה אבל יש בהם גדול מחברו בחכמה (ובמנין) ובכבוד, והקדים הנכבד הקודם במעלה כי ממעלת עצמם מנאם לא למעלת השבט. וכן בנשיאים החולקים להם את ארץ כנען (להלן לד יז - כט) הזכירם כפי המעלה לא לתולדותם.

מעיר רבי יעקב מינצקי זצ"ל לכאורה תמיהה יש כאן. שהרי לפי סדר זה שמוע בן זכור ושפט בן חורי היו גדולים מכלב בן יפונה ומיהושע בן נון. על כן, כנראה, בשל תמיהה זו פירש בספורנו שמנה אותם הכתוב לפי שנותיהם. ברם, גם פירושו של הספורנו צריך עיון, שהרי מובא ב'סדר הדורות' שיהושע נולד לפני כלב, ואילו כאן הקדימה התורה את כלב ליהושע. על כן נראה לפרש על פי מה שאמר משה לבני ישראל על חטא המרגלים: "וְתִקְרְבוּן אֵלַי כְּלָכֶם [דברים א' כא] ופירש רש"י - בערבוניא, ילדים דוחפים הזקנים, וזקנים דוחפים הראשים, דהיינו, ערבוביא זו היא ביטוי לבהלה הנובעת מחוסר אמונה ובטחון. באו לפני משה בבהלה, כאילו חיהים בסכנה, ולא בטחו בדבריו של הקב"ה: "אל תירא ואל תחת" וכיון שבאו לפניו בערבוניא, אף הסדר שהביאם המקרא בערבוניא.

וְמֵה הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא יֹשֵׁב בָּהּ הַטּוֹבָה הוּא אִם רָעָה וּמֵה הָעָרִים אֲשֶׁר הוּא יֹשֵׁב בָּהֶּנָּה הַבְּמַחְנִים אִם

בְּמַבְצָרִים . [יג, יט]

והנכון, כי "הטובה" כוללת כל הטובות "ורעה" כל הרעות בכלל. אבל יתכן בארץ הטובה שתהיה שמנה ופירותיה שמנים ומצאו בה הדברים השמנים פנג ושמן ותמרים ותאנים וכיוצא בהם, או שתהיה טובה ורזה וצריכה גשמים תדיר ולהעדר ולהזדבל מאד, ויהיו פירותיה נוטים ליובש ואף על פי שהם טובים ומתקיימים יותר מן השמנים, ושם ימצאו הפירות הרזים הרבה מאד כאגוזים והלוזים והתפוחים והחרובין ופירות היערים, והנה יכלול אם היא ארץ שמנה כמישור או ארץ רזה כהרים.

וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב וַיָּבֵאוּ עַד חֲבֵרוֹן וְשָׁם אַחִימֵן שֵׁשִׁי וְתַלְמִי יְלִידֵי הָעֵנֶק וְחֲבֵרוֹן שִׁבְעַ שָׁנִים נִבְנְתָה לְפָנַי צֶעַן

מִצְרַיִם . [יג, כב]

הנראה בעיני בדרך הפשט, כי חברון היא קרית ארבע, הוא האדם הגדול בענקים שהיה שמו ארבע, והוא הבונה אותה על כן נקראת על שמו, והוא שנאמר (יהושע יד טו) ושם חברון לפני ארבע האדם הגדול בענקים הוא, וזה האיש הוליד בן וקרא שמו ענק ועל שמו נקראו ענקים, ולכך אמר הכתוב כי שם בחברון אחימן ששי ותלמי ילדי הענק. וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים, לומר שבנה אותה ארבע לבנו ענק שבע שנים לפני הבנות צוען מצרים שהיא קדמונית, להגיד הפלגת חיי האנשים האלה, כי כאשר הם מופלגים בקומתן כן היו ימיהן ארוכין מכל האדם, כי לאביהם נבנתה חברון לפני צוען מצרים שנקפלו בה כמה דורות מאז ועד עתה.

ויתכן לרמז עוד במה שאמר (פסוק כ) השמנה היא אם רזה, כי חברון קדמונית מאד ועדיין עושה פירות שמנים וגדולים כאשר הגיד באשכול, וכל שכן הארץ החדשה שהיא יותר שמנה. ואפשר כי "ארבע" הוא אבי אחימן ששי ותלמי, ועל שם שהיו הענקים ארבעה יקראוהו בן, והכתוב שאמר (יהושע טו יג) קרית ארבע אבי הענק היא חברון, יהיה פירושו אבי הענקים, ע"כ אמר "ענק" "וילדי הענק" בני הגדול בהם, כאשר אמר (שם יד טו) האדם הגדול בענקים הוא, ולכך באה בו ה"א הידיעה. ונקראו "ענקים" על יופי קומתם, כי הם ענקים לגרורות בני האדם, כמו שנקראו "בני האלקים" בסדר בראשית כאשר פירשתי שם (בראשית ו ד). וזה טעם הכתוב וחברון שבע שנים נבנתה מיד הענק הזה לפני צוען מצרים. ובעבור כי הבונה את חברון ידוע ומפורסם, כי כן שם העיר קרית ארבע, אמר "נבנתה". או טעמו שנבנתה לאלה, שבנאה להם ארבע אביהם, והנה חיו שנים רבות מאד מיום הוסדה ועד עתה.

אָפֶס כִּי עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ וְהָעָרִים בְּצִרֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם יְלִדֵי הָעֵנֶק רָאִינוּ שָׁם . [יג, כח]

אבל רשעים במלת: אפס (במדבר יג כח) שהיא מורה על דבר אפס ונמנע מן האדם שאי אפשר בשום ענין וכו', והנה אמרו לו: הארץ שמנה וגם זבת חלב ודבש והפרי טוב, אבל אי אפשר לבא עליהם כי עז העם, והערים בצורות גדולות מאד, וגם ילדי הענק ראינו שם.

ואמרו עוד: עמלק יושב בארץ הנגב - לרמז שאין שם רוח לבא בארץ משם כי כולם גבורים, כי עמלק בדרום, והכנעני במערב ובמזרח, והאמורי בהר. הגידו שלחותם, ויניאו לב העם ברמז מפני מוראו של משה ואהרן. אז החלו כל העדה אשר שם להתאונן. וזה טעם: ויהס כלב (במדבר יג ל), כי שתק אותם, ואמר: עלה נעלה, כי יכול נוכל לה (במדבר יג ל) - לאמר: אמת הוא שהעם חזק, אבל אנחנו נחזק מהם ומעריהם הצורות, על כן אמר: לה. אז ענו המרגלים ופירשו דבריהם, ואמרו: לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו.

לכאורה - תמה רבי אריה צבי פרומר, אב"ד קוז'יגלוב ובעל ש"ת "ארץ צב" [חלק ב' עמוד שמז] מצדם של יהושע וכלב מה ענינה של האמירה בפסוק: ויאמרו אל כל עדת בני ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור אתה טובה הארץ מאד מאד. (יד ז), ועל מה באה להשיב? שהרי כתב הרמב"ן שאת טענת אפס כי עז העם אמרו המרגלים בפרסום לפני משה רבינו, אבל את גנאי הארץ, שהיא אוכלת יושביה כביכול ויתר הטענות על הארץ עצמה - אמרו רק בסתר, בפני אנשים שלא ידעו כי הדברים הם שקר. ואם כן, ודאי שגם מיהושע וכלב הסתירו המרגלים טענות אלו, שהרי יהושע וכלב היו בעצמם בארץ ישראל ויכלו לאמר לכל העם: שקר הם דוברים בדיבתם על הארץ! ומכיון שהמרגלים לא טענו נגד טיב הארץ בפני יהושע וכלב, על מה היו צריכים להשיב באמירת טובה הארץ מאד מאד? בשלמה מה שאמרו עלה נעלה וירשנו אתה כי יכול נוכל לה - זו הייתה תשובה על טענת המרגלים אפס כי עז העם, שאותה מן הסתם השמיעו גם בפני יהושע וכלב, אבל את הטענות על טיב הארץ, הלא יהושע וכלב לא שמעו כלל, ואם כן לא ברור למה אמרו טובה הארץ מאד מאד?

זאת ועוד: מהו כפל הלשון בדבריהם: טובה הארץ מאד מאד? אלא ישב הגאון מקוז'יגלוב, מצינו במדרש (בראשית רבה ה ט), שנחלקו מדוע נתקללה הארץ: יש אומרים שנתקללה על שעברה על ציווי הקב"ה, שאמר לה להוציא עצים שהיה טעם העץ כטעם הפרי והיא לא ציייתה, ויש אומרים שלא עברה על הציווי, ואדרבה - סמכה לעשות רצון בוראה ואף הוסיפה על הציווי, שאפילו אילני סרק עשו פירות, ולמה נתקללה? משום שהאדם שחטא ניזון מן האדמה ולפיכך נתקללה גם בעבורו, וכמאמר בני אדם: "היון ליטון ביזיא דהדין מניק" (על אדם רשע אומרים: ארורים הדדים שמניקים אדם זה - הערוך). והנה, ידועים דברי בעל חובת הלבבות (שער הכניעה), שהמדבר לשון הרע על חברו, נוטלים עבירות האדם שעליו דיבר ונותנים אותם על המספר. ואם כן, כאשר הוציאו המרגלים את דבת הארץ רעה, הרי לקחו את חסרונות הארץ על עצמם.

מעתה, בזוהר הקדוש מצינו, שכמו שישאל היו צריכים מירוק במצרים בטרם בואם לארץ ישראל, כך גם הארץ עצמה היה לה מירוק בהיותה תחת נכען. מדוע היתה זקוקה הארץ למירוק? מן הסתם מחמת שני החטאים שהובאו במדרש ה"ל. ואם כן, כאשר הגיע זמנם של ישראל להיכנס לארץ, מן הסתם כבר היתה הארץ ממורקת, ומכל מקום עדיין נשאר פגם כלשהו, שהרי אין שיעור גבול למירוק (כמו שמצינו ב"ספר החיים" על הגמרא [ומא פ. 1]: "גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד", וביאר שמדרגות התשובה הם רבות, וכמו המרחק שיש מכאן ועד כסא הכבוד, אלפים רבים של מדרגות - כך יש מדרגות גם בתשובה ונקיון החטא) ואם כן, גם לאחר המירוק, מסתמא נשאר עדיין פגם דק מן החטאים שהובאו במדרש.

אולם כאשר הוציאו המרגלים את דבת הארץ, לקחו על עצמם אף את מעט הפגם שעוד נותר, ומעתה נתעלתה ארץ ישראל ביתר שאת לעומת מה שהיתה קודם לכן. את זאת ראו יהושע וכלב ברוח הקודש, ולכן אמרו טובה הארץ מאד מאד - יותר מכפי שהיתה קודם לכן, שהרי עתה נקיה הארץ לחלוטין...